

SCIENCE PROBLEMS.UZ

ISSN: 2181-1342 (ONLINE)

№ 6 (3) - 2023

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES
AND SOCIAL SCIENCES

ЭЛЕКТРОН ЖУРНАЛ

ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ

ELECTRONIC JOURNAL

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 6 (3)-2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат ҳавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси

Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Васида Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш

ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбаҳор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психология кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Crossref DOI:

Таҳририят Crossref DOI нинг расмий аъзоси ҳисобланади ва 10.47.390 DOI префиксига эга. Ҳар бир нашр ва илмий мақолага индивидуал Crossref DOI рақами бериледи.

Google Scholar

Журнал Google Scholar (Академия) да индексацияланади.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:

Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

- Аминов Хамидулла Абдирахимович*
БОБУР ДАВРИДАГИ САМАРҚАНД ШАЙХУЛИСЛОМИ 9-14
- Неъматов Рустам Абдуваид ўғли*
ИЛК ЎРТА АСРЛАРДА ХОРАЗМДА КЕЧГАН ЭТНОМАДАНИЙ ЖАРАЁНЛАР 15-23
- Raxmanov Zafar Adilovich, Aloxunov Alisher Ahmadjonovich*
FARG'ONA VODIYSI ARXEOLOGIK YODGORLIKLARI JOYLASHUV QONUNIYATLARI: TAHLIL VA MULOHAZALAR 23-32
- Мансуров Музаффаржон*
СОВЕТ ИТТИФОҚИ ЙИЛЛАРИДА ЎЗБЕКИСТОНДА МАДАНИЙ ТУРИЗМНИНГ ТУРИЗМ ИНДУСТРИЯСИДАГИ ЎРНИ ВА АҲАМИЯТИ 32-42
- Mirsoatova Sayyora Turg'unovna, Muhsiddinov Ahrorbek Mamurovich*
FARG'ONA MEZOLIT VA NEOLIT DAVRI JAMOALARINI O'ZARO MADANIY ALOQALARI XUSUSIDA 43-48

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

- Kurpayanidi Konstantin Ivanovich*
COVID-19 PANDEMIYASI OQIBATLARINI BARTARAF ETISH SHAROITIDA RAQAMLI TECHNOLOGIYALARNI JORIY ETISH MASALALARI 49-55
- Mexmonaliyev Ulug'bek Erkinjon o'g'li*
KOMPANIYALAR SAMARALI BOSHQARUV TIZIMIDA ICHKI NAZORATNING O'RNI 56-65
- Абдуллаева Зульфия Иззатовна*
ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА ПОВЕДЕНИЕ КЛИЕНТОВ ГОСТИНИЦ 66-74
- Алимова Муниса Юлчиевна*
ҚИШЛОҚ АҲОЛИСИ ТУРМУШ ДАРАЖАСИГА ТАЪСИР ЭТУВЧИ ОМИЛЛАР ТАСНИФИ 75-80
- Абдиева Наргиза Шухратовна*
ИЧКИ АУДИТДА ФИРИБГАРЛИК РИСКНИ АНИҚЛАШ ВА БАҲОЛАШ 81-91
- Тўхтасинова Дилдора Раҳмонбердиевна, Ахунова Маърифат Хакимовна*
ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОНДА РАҚАМЛИ ҲАЁТ 92-97
- Tojimatov Izzatbek Ikromali o'g'li*
BOZOR ISLOHOTLARI SHAROITIDA MOLIYAVIY HISOBOTLARNI SHAKLLANTIRISH MASALALARI 98-103
- Савинова Галина Анатольевна*
ОТЛИЧИТЕЛЬНЫЕ ЧЕРТЫ МСФО И НСБУ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА СОСТАВЛЕНИЕ ФИНАНСОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ 104-108
- Qodirov Sardorbek Isroiljon o'g'li*
QURILISH SANOATI KORXONALARI FAOLIYATINI RAQAMLI TECHNOLOGIYALAR ASOSIDA RIVOJLANTIRISH MASALALARI 109-114

Урдушев Хамракул, Мавлянов Мажид, Эшанкулов Сирожиддин, Розиева Гулхаё
 АГРОКЛАСТЕРЛАР ВА УЛАРНИНГ РИВОЖЛАНИШИДА РАҚАМЛИ
 ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИНГ ЎРНИ 115-125

Худаярова Хуршида Абдуназаровна
 ЎЗБЕКИСТОНДА ИННОВАЦИОН БАНК ХИЗМАТЛАРИНИ ЖОРИЙ ЭТИШ МУАММОЛАРИ
 ВА ИСТИҚБОЛЛАРИ 126-132

09.00.00 – ФАЛСАФА ФАНЛАРИ

Бойдадаев Абдуррохмон Толибжон ўғли
 РЕНЕССАНС ДАВРИДА ПАНТЕИСТИК ҚАРАШЛАРНИНГ ФАЛСАФИЙ ТАҲЛИЛИ..... 133-141

Аликулов Хусниддин Акбарович
 ҲОЗИРГИ ДАВРДА ГЛОБАЛ ЭКОЛОГИК ХАВФ-ХАТАР ВА НАНОТЕХНОЛОГИЯЛАР .142-151

Саидова Камола Усканбаевна
 РЕНЕССАНС ДАВРИ САНЪАТИ – ЖАҲОН МАДАНИЯТИ АЖРАЛМАС ҚИСМИ
 СИФАТИДА 152-156

Shirinov Anvar Qanoatovich
 MARKAZIY OSIYODA INSON TARAQQIYOTI SOHASIDAGI STRATEGIYALARNING IJTIMOIIY-
 FALSAFIY TAHLILI 157-162

Хасанов Бобуржон Хакимович
 ЖАМИЯТ ТАРАҚҚИЁТИДА ОММАВИЙ НОРОЗИЛИК ҲАРАКАТЛАРИНИ ОЛДИНИ
 ОЛИШНИНГ ҲОЖИВИЙ-МАҲКУРАВИЙ ХУСУСИЯТЛАРИ 163-167

Xodjayeva Fotima Nabixonovna
 AHMAD G'AZZOLIYNING "SAVONIH" ASARI HAQIDA QISQACHA TASNIF168-172

10.00.00 – ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

Rustamova Shaxnoza Abduraximovna
 MATN, TARJIMA TURLARI VA TARJIMADA TARJIMON MAHORATINING O'RNI 173-180

Abdulloyeva Kamola Mirxon qizi
 MUALLIF DISKURSIV SHAXSI TUSHUNCHASI, STRUKTURASI VA RIVOJLANISH
 TENDENSIYALARI 181-191

Turg'unova Fazilat Rustam qizi
 PRAGMALINGVISTIKA NUQTAI NAZARIDAN SARLAVHA FUNKTSIYALARI 192-197

Saidov O'lmas Raxmatovich
 O'ZBEK TILI ISH YURITISH TERMINLARINING ETIMOLOGIK TAVSIFI 198-206

Xuramova Dildora Rahkmonkulovna, Axmedova Firuza Asrorovna
 O'ZBEKISTONDA TARJIMONLARNING TARJIMA USLUBINI BERILISHI XUSUSIDA 207-213

Ataboyev Isroiljon Mirza o'g'li
 MADANIYATLARARO SIYOSIY MAKONDA TAJOVUZKOR SALOHİYATGA EGA NUTQ
 TA'SIRINING USULLARI 214-219

Murodova Nilufar Karomatovna
BLOGGERLIK FAOLIYATIDA MAHORAT MASALALARI 220-224

Ochilova Hilola Husan qizi
XITOIY TILIDA NOMINALIZATSIYA HODISASI XUSUSIDA AYRIM MULOHAZALAR 225-229

Kuvonov Zarifjon Maxsiddin o'g'li
NEMIS TILIGA CHET TILIDAN O'ZLASHAGAN SO'ZLARNING STRUKTURAL-SEMANTIK
TADQIQI 230-238

Yakubova Nilufar Egamberganovna
"MULLO NASRIDDIN" – TURKIY MATBUOT TARIXIDA MUHIM HODISA 239-245

12.00.00 – ЮРИДИК ФАНЛАР

Абдуллаева Маликабону Эркин қизи
ХАЛҚ ТАЪЛИМИДА МАЪМУРИЙ БОШҚАРУВ ВА МЕХНАТ МУНОСАБАТЛАРИ БИЛАН
БОҒЛИҚ КОРРУПЦИЯВИЙ ОМИЛЛАР ТАҲЛИЛИ 246-256

13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ

Jumayev Rustam G'aniyevich
IJTIMOIY-GUMANITAR VA MUTAXASSISLIK FANLARNI INNOVATSION PEDAGOGIK
TEKNOLOGIYALAR ASOSIDA O'QITISH ORQALI TALABALARDA FUQAROLIK POZITSIYASINI
TAKOMILLASHTIRISH 257-263

Бозорова Муслима
ЭТНОПЕДАГОГИКА ТАЛАБА-ЁШЛАРДА ЎЗБЕКОНА МИЛЛИЙ ЎЗИГА ХОСЛИКНИ
ШАКЛЛАНТИРИШ ВОСИТАСИ СИФАТИДА 264-270

Samadova Sarvinoz Samad qizi
YOSHLARNI BAG'RIKENGLIK RUHIDA TARBIYALASHGA DOIR KOMPETENSIYALAR.... 271-275

Жўраев Воҳид Тожимаматович
РАҚАМЛАШТИРИШ ШАРОИТИДА ЗАМОНАВИЙ ТЕХНОЛОГИЯЛАР АСОСИДА ТАЪЛИМ
МУАССАСАСИНИ БОШҚАРИШ 276-288

Бозорова Назокат
ИККИНЧИ ЖАҲОН УРУШИГА ОИД МАҲАЛЛИЙ МУЗЕЙ МАТЕРИАЛЛАРИ
ЎҚУВЧИЛАРНИНГ ТАРБИЯВИЙ-ТАДҚИҚОТ ФАОЛИЯТИ ТАШКИЛ ЭТИШ ВОСИТАСИ
СИФАТИДА 289-295

Satvoldiyev Faxriddin Akbarali o'g'li
МАКТАВ О'QUVCHILARINI HUQUQIY TAFAKKURINI SHAKLLANTIRISH TEKNOLOGIYALARI
BORASIDA EKSPERIMENT ISHLARINI TASHKIL ETISH VA NATIJALAR TAHLILI 296-301

Sharipova Sitora Xaydarovna
OLIV TA'LIM MUASSASALARIDA RUS TILI FANINI O'QITISHDA MUAMMOLI TA'LIMDAN
FOYDALANISH 302-307

Isag'aliyeva Sadafxon Muxammadaminovna
BIOLOGIYA O'QITISH SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA INTERFAOL USULLARNI
QO'LLASH 308-312

<i>Umarov Abdusamat Abdumalikovich, Xojimurodova Mahliyoхon Kenjavoy qizi</i> OILA VA NIKOH SHAROITIDA AYOLLAR SPORTINING MUAMMOLARI	313-317
<i>Sulaymanova Dildora Nazarovna</i> LOYIHAGA ASOSLANGAN O'QITISH TEXNOLOGIYASINING MOHIYATI VA MAZMUNI...318-325	
<i>Ro'ziev Rustam Ro'zimurodovich</i> YONG'IN XAVFSIZLIGI MADANIYATI–ODDIYLIKDAN KOMILLIK SARI	326-330
<i>Акрамов Баходир</i> МАЛАКАЛИ ДАРВОЗАБОНЛАРНИ ЎЙИН ДАВОМИДА БАЖАРИЛАДИГАН ТЕХНИК-ТАКТИК ҲАРАКАТЛАРИ ТАҲЛИЛИ	331-336
<i>Anvarjonov Ahrorjon Ahadjon o'g'li</i> BO'LAJAK TARIXCHILARDA TARIX FALSAFASI VA UNING ZAMONAVIY KONSEPSIYALARIGA DOIR BILIMLARNI RIVOJLANTIRISH METODIKASI	337-342
<i>Umarov Bekzod Azizovich</i> RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA PEDAGOGLARNING PROFESSIONAL KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK MODELI	343-349
<i>Бекимбетова Дильфуза Оралбаевна</i> РАЗВИТИЕ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА И ГОСУДАРСТВА В УЗБЕКИСТАНЕ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ	350-356

13.00.00 – Педагогика фанлар

Бозорова Назокат
Сурхондарё вилоят педагогларни
янги методикаларга ўргатиш
миллий маркази катта ўқитувчиси

**ИККИНЧИ ЖАҲОН УРУШИГА ОИД МАҲАЛЛИЙ МУЗЕЙ МАТЕРИАЛЛАРИ
ЎҚУВЧИЛАРНИНГ ТАРБИЯВИЙ-ТАДҚИҚОТ ФАОЛИЯТИ ТАШКИЛ ЭТИШ ВОСИТАСИ
СИФАТИДА**

Аннотация. Мақолада иккинчи жаҳон урушига оид маҳаллий музей материаллари ўқувчиларнинг тарбиявий-тадқиқот фаолияти ташкил этиш воситаси сифатида талқин этилган. Тарихий музейларда ўқувчиларнинг илмий-тадқиқот фаолиятини амалга ошириш жуда истиқболли педагогик ташаббус бўлиб, синфдаги ишларни ўқувчиларнинг дарсдан ташқари машғулотлари билан уйғунлаштириш асосида таълим ташкилотлари амалиётида жорий этиш учун тавсия этилган.

Калит сўзлар: тарих дарслари, иккинчи жаҳон уруши, маҳаллий музей материаллари, тарбиявий-тадқиқот фаолияти, педагогик ташаббус, дарсдан ташқари машғулотлар, қидирув фаолияти.

Бозорова Назокат
Старший преподаватель Сурхандарьинского
областного национального центра подготовки
учителей по новым методикам

**КРАЕВЕДЧЕСКИЕ МУЗЕЙНЫЕ МАТЕРИАЛЫ, СВЯЗАННЫЕ С ВЕЛИКОЙ
ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНОЙ, КАК СРЕДСТВО ОРГАНИЗАЦИИ УЧЕБНО-НАУЧНОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧАЩИХСЯ**

Аннотация. В статье материалы краеведческого музея, связанные с Великой Отечественной войной, трактуются как средство организации учебно-исследовательской деятельности студентов. Осуществление научно-исследовательской деятельности студентов в исторических музеях является весьма перспективной педагогической инициативой, и ее рекомендуется внедрять в практику образовательных организаций на основе сочетания аудиторной работы с внеаудиторной деятельностью студентов.

Ключевые слова: уроки истории, Великая Отечественная война, материалы краеведческого музея, учебно-исследовательская деятельность, педагогическая инициатива, внеучебная деятельность, научно-исследовательская деятельность.

Bozorova Nazokat
Senior teacher of the Surkhandarya
Region National Center for Training
Teachers in New Methods

**LOCAL MUSEUM MATERIALS RELATED TO THE SECOND WORLD WAR AS A MEANS OF
ORGANIZING EDUCATIONAL AND RESEARCH ACTIVITIES OF STUDENTS**

Abstract. In the article, the materials of the local museum related to the Second World War are interpreted as a means of organizing educational and research activities of students. Implementation of students' research activities in historical museums is a very promising pedagogical initiative, and it is recommended to implement it in the practice of educational organizations based on the combination of classroom work with extracurricular activities of students.

Key words and phrases: history lessons, World War II, local museum materials, educational-research activities, pedagogical initiative, extracurricular activities, research activities.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SP1342V3I6Y2023N38>

Кириш. Тарих дарсларининг маҳаллий билим компоненти ўқув-тарбиявий ишлар тизимининг таркибий қисми сифатида маҳаллий тарихий компонент ҳар доим давлат тарихини бойитиб, тўлдирган, баъзи ҳолларда ҳатто унинг кейинги ривожланишини белгилаб берган.

Тарих таълимнинг ҳудудий компоненти деганда, биз муайян ҳудуднинг ижтимоий-иқтисодий, сиёсий ва маънавий ривожланишидаги типик ва махсус хусусиятларини очиб берувчи, тарих фанининг асосий мазмуни контекстида педагогик жиҳатдан танланган тарихий материални тушунамиз[1].

Мактаб ўлкашунослиги таълим-тарбияни турмуш, ишлаб чиқариш, янги жамият қуриш тажрибаси билан узвий боғлиқ ҳолда ўрганади. Ўқитиш жараёнида ўлка материалларидан ўринли фойдаланиш ўқувчиларнинг ўз ўлкаси тарихини билиб олишга, чуқур билим олишга, мустақил ижод қилишга бўлган қизиқишини орттиради ва келгуси ҳаёт йўлини танлаб олишга ёрдам беради. Мактаб ўлкашунослиги фанлар ўртасидаги алоқани мустақамлайди ҳамда ўқитувчи зиммасига катта масъулият юклайди.

Адабиётлар шарҳи. Умумтаълим мактабларида тарих дарсларини ўқитишда иккинчи жаҳон уруши йилларига оид маҳаллий манбалардан фойдаланиш методикаси, музейшуносликнинг турли жиҳатлари масалалари республикамиз тадқиқотчилари А.Саъдиев, Я.Ғаффоров, А.Асқаров, М.Ғаффорова, Т.Тошпўлатов, шунингдек, хорижлик олимлар Joyce Appleby, Lynn Hunt, Bhuvan Garg, R.P Pathak, J.Daniel томонидан тадқиқ этилган[2].

Тарихчи олимлардан Э.А.Воскобойников, И.Пулатов, С.Турсунов, Э.Қабуловлар томонидан тарих фани дарсларида иккинчи жаҳон уруши йиллари материалларидан фойдаланиш юзасидан тадқиқот ишлари олиб борилган[3].

Тадқиқот методологияси ва эмпирик таҳлил. Замонавий таълим асосини ташкил этувчи тизимли-фаоллик ёндашуви умуминсоний таълим фаолиятини ўзлаштиришда ўқувчининг мустақиллиги зарурлигини таъкидлайди. Ахборот ҳажмининг ўсиши шароитида шуни тушуниш керакки, мактаб таълими шахсга йўналтирилган бўлиши, ўқувчининг индивидуал эҳтиёжлари, қобилияти ва хусусиятларини ҳисобга олиши керак [4, 75-бет].

Ўқувчининг ўқув фаолиятини малакали режалаштириш қобилиятига катта аҳамият берилади. Айнан мактабда тадқиқот фаолиятини ташкил этиш замонавий таълим олдида қўйилган вазифаларга эришиш учун шароит яратиши мумкин, чунки ўқув тадқиқотлари:

мустақил билим қидируви орқали амалга ошириладиган ўқувчилар ҳаётининг мотивацион ва семантик таркибий қисмини қўллаб-қувватлайди;

ўқувчиларга билимнинг ўзига хос қуроли сифатида гипотезалар билан ишлаш қобилиятини эгаллаш имконини беради;

турли хил тахминларни ақлий қуриш ва уларни кейинчалик текшириш асосида интеллектуал муаммоларни ҳал қилишда тажриба орттиришга ёрдам беради [5, 101-бет].

Давлат таълим стандарти мактаб таълимининг барча даражаларида тадқиқот фаолиятига алоҳида эътибор беради, чунки тадқиқот қидируви универсал таълим фаолиятини (шахсий, тартибга солувчи, когнитив, коммуникатив) шакллантиришда кучли манбага эга. Ўқувчиларнинг илмий-тадқиқот фаолиятини ташкил этишда биз фойдаланадиган технология илмий тадқиқотимиз давомида аниқланган қуйидаги услубий ёндашувларга таяндик:

ўқув жараёни доирасида инновацион технологиялардан фойдаланиш;

ажойиб қобилият кўрсатаётган ўқувчиларни педагогик қўллаб-қувватлаш;

ўқитувчининг ўқувчининг қонуний вакиллари билан ўзаро ҳамкорлигини таъминлаш, таълим фаолияти натижаларини яхшилашга қаратилган.

Ўқув машғулотлар мазмунида маҳаллий материаллардан фойдаланиш ўрганилаётган тарихий материалнинг хусусиятига, ўқувчиларнинг ёшига, уларнинг ақлий ривожланиш даражаларига, ўқувчиларнинг ўқишга иштиёқлари ва қизиқишларига ҳамда ўқитувчининг илмий-методик тайёргарлиги даражасига, унинг ўқувчиларда тарихий тафаккурни шакллантиришга тайёргарлигига, педагогик маҳорати ва бошқа омиллар комплексига бевосита боғлиқ.

Намунавий базавий таълим дастури талабларини амалга ошириш доирасида фан бўйича ўқув натижаларини шакллантириш таъминланади:

таянч тарихий билимларни шакллантириш.

ахборотни излаш, таҳлил қилиш, тизимлаштириш ва баҳолаш қобилиятини ривожлантириш.

ҳар хил турдаги тарихий манбалар билан ишлаш малакаларини шакллантириш.

Тарих дарсларида 5–11-синф ўқувчиларининг хусусиятларини (психологик ва ёш) ҳисобга олади. Ўқув вазифаларини бажариш жараёнида ўқув жараёни ўсмирларга хос бўлган диққатни танлашга мослашади. Ўқувчиларнинг янги маълумотларни идрок этишининг алоҳида танқидийлиги ҳисобга олинади. Таълим жараёнида 12-17 ёшдаги ўсмирларнинг ўз фикрини ҳимоя қилиш тенденцияси қўлланилади. Ўқувчиларнинг ўз-ўзини англаш, ўзини намоён қилиш, мустақил фаолиятга бўлган эҳтиёжи ҳисобга олинади.

Ўқув ва тадқиқот фаолияти усули муваффақиятли ўқув фаолияти ва мактабдан ташқари ҳаётда шахсни рўёбга чиқариш учун зарур бўлган универсал таълим фаолиятини шакллантириш учун кенг имкониятларга эга:

фаолиятнинг акс этиши (фаолият мақсадини амалга ошириш қобилияти билан боғлиқ, белгиланган вазифаларни бажариш). мақсадлар ва уларни амалга оширишнинг энг яхши усулларини танлаш);

қидирув ҳаракатлари (керакли маълумотларнинг этишмаслигини англаш ва уни қидиришда иштирок этиш, мустақил равишда ғояларни илгари суриш, турли соҳалардаги билимларни жалб қилиш; фаразларни яратиш ва сабаб-оқибат муносабатларини ўрнатиш);

коммуникатив ҳаракатлар (таълим муассасасидан ташқарида бошқа ўқувчилар, ўқитувчилар ва мутахассислар билан таълим соҳасидаги ҳамкорликни ўрнатиш; конструктив мулоқотга киришиш, саволлар бериш, ўз позициясини ҳимоя қилиш ва муроасага келиш қобилияти билан боғлиқ) [3, 5].

Тадқиқот методини мактаб ҳаётига жорий этишнинг самарали воситаларидан бири сифатида ўқувчиларни мактаб тарихий музейи ишига жалб этиш ҳисобланиши керак. Музей таълим тизимида қуйидаги анъанавий функцияларни бажаради: ўқув, таълим, ўқув ва тадқиқот, бўш вақт, тақдимот, эстетик, коммуникатив.

Музейнинг экспонатлар тўплами жуда хилма-хил бўлиб, бир қатор тўпламларни ўз ичига олади: нумизматик, эпистоляр, ҳужжатли, археологик, филателик, китоб, ўлкашунослик. Кенг эпистоляр, ҳужжатли ва китоб тўпламлари музей базасида ватан тарихи, ўлкашунослик ва ҳатто умумий тарих билан боғлиқ турли хил таълим, ижтимоий ва тадқиқот лойиҳаларини амалга ошириш имконини беради.

Мактаб тарихий музейи негизида илмий-тадқиқот фаолиятини ташкил этувчи ўқитувчининг вазифаси музей фондларини мактаб ўқувчилари фаолиятига жалб этишдан иборат [6]. Юқоридагилардан келиб чиққан ҳолда, ушбу тадқиқотнинг мақсади мактабнинг тарихий музейи иши доирасида илмий-тадқиқот фаолиятини ташкил этиш орқали 5-11-синф ўқувчиларининг ўқув амалиётига ўқитиш ва тадқиқот усулини жорий этишдан иборат. Шу билан бирга, қуйидаги вазифаларни амалга ошириш керак:

ўқувчининг фаол, мустақил ва ташаббускор позициясини шакллантириш;

ўқувчиларнинг фаолият усулларини шакллантириш: режалаштириш, акс эттириш, тузатиш;

ўқувчиларнинг ўз-ўзини тарбиялаши ва ўз-ўзини ривожлантириши учун қулай шарт-шароитларни яратиш;

таълимни ҳаёт билан боғлаш тамойилини амалга ошириш;

ўқувчиларнинг индивидуаллигини ҳисобга оладиган шарт-шароитларни таъминлаш.

Мактаб ўқувчиларининг илмий-тадқиқот фаолиятига хос бўлган ўзига хос хусусиятларни кўрсатиш керак:

мактаб ўқувчисини илмий-тадқиқот фаолиятига жалб қилиш ихтиёрий ва унинг когнитив қизиқишига асосланган бўлиши керак;

илмий-тадқиқот фаолиятини таълим кўникмаларини шакллантириш бўйича махсус дарслар билан бирлаштириш зарурати;

ўқитувчи томонидан амалга оширишнинг барча босқичлари ва фаолият натижаларини мониторинг қилиш;

ўрганиш бўйича олиб борилган ишлар натижасида олинган натижаларни ўқувчиларнинг кундалик ўқув фаолиятига татбиқ этиш.

Ўқувчиларнинг тадқиқотчилик кўникмаларини самарали шакллантириш учун зарур шарт-шароитларни ҳам ажратиб кўрсатамиз:

Мақсадлилик ва тизимлилик. Ўқитувчи билан маслаҳатлашувлар ҳафтасига камида бир марта маълум вақтга олдиндан белгиланиши керак. Ўқувчи эришган натижаларни мунтазам текшириш билан барқарор иш суръатини сақлаб туриш керак. Ўқувчи ўз ишининг натижаларини омма олдида тақдим этиши ва аудитория

машғулотлари доирасида жамоатчилик муҳокамаси ҳар бир ўқув чорагида камида 1 марта амалга оширилиши керак;

Мотивация. Ўқитувчининг вазифаси ўқувчиларга улар амалга оширадиган фаолиятнинг аҳамияти ва истиқболларини англаш; ўз истеъдоди ва имкониятларини очиб бериш имкониятини кўрсатиш;

Ижодий муҳит. Ўқитувчи тадқиқот устида ишлашда ижодий муҳитни яратишга ҳисса қўшиши, ўқувчиларнинг амалга оширилаётган фаолиятга қизиқишини сақлаб туриши, ўқувчиларнинг ижодий импульсларини ва ўқув изланишларига интилишини рағбатлантириши керак;

Таълим соҳасидаги ҳамкорлик. Ўқитувчининг вазифаси ўқувчининг синф раҳбари ва унинг ота-онаси билан самарали ҳамкорликни ташкил этишдир.

Таълим жараёнининг барча иштирокчилари ўқувчининг таълимдаги ютуқлари ва пайдо бўлган муаммолари тўғрисида хабардор бўлиши керак. Шу билан бирга, барча иштирокчилар ўқувчини эришилган муваффақиятлар ва аниқланган муаммоларни бартараф этиш бўйича мувофиқлаштирилган иш учун рағбатлантиришлари керак;

Хатолик эҳтимоли. Ўқувчи хато қилишдан қўрқмаслиги муҳим. Ўқитувчи, ўз навбатида, ортиқча танқиддан ўзини тийиши керак.

Эслатиб ўтамиз, тадқиқот фаолиятининг вазифаси мукамал натижаларга эришиш эмас, балки ўқувчиларда универсал ўқув фаолиятини ривожлантиришдир;

Ўқитувчининг шахсияти. Ўқувчиларнинг ижодий ва тадқиқотчилик қобилиятларини ривожлантириш учун ўқитувчи дўстона ва ижодий иш муҳитини яратишга интилиши керак.

Бундан ташқари, ўқувчилар томонидан олинган тадқиқот фаолияти натижаларини таҳлил қилиш ва тузатиш имконини берадиган кенг кўламли ўқув фаолиятини ўзлаштириши талаб этилади, ёш хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда ўқув ва тадқиқот кўникмаларини ўзлаштириш ўқувчиларнинг идрок этиши мумкин бўлган даражада амалга оширилиши ва уларнинг психологик ва жисмоний имкониятларини ҳисобга олиши керак.

Бу борада ўқув-услугий воситалардан адекват фойдаланиш муҳим аҳамиятга эга. Худди шундай, илмий тушунчаларни ўқувчиларнинг ёшига мослаштиришга ҳам эътибор қаратиш лозим.

Мактабда илмий-тадқиқот фаолиятини ташкил этишнинг энг самарали шаклларида бири бу синфдаги ишларни ўқувчиларнинг дарсдан ташқари машғулотлари билан уйғунлаштиришдир [6]. Шу билан бирга, синфдан ташқари босқичда тадқиқот матни тўғридан-тўғри ёзилади, шу билан бирга синфдаги топшириқлар доирасида тузатувчи ва акс эттирувчи тадбирларни амалга ошириш самарали кўринади.

Ўқувчиларнинг илмий-тадқиқот фаолиятини ташкил этиш босқичлари

Тадқиқот босқичлари	Фаолият мазмуни	Амалга ошириш механизми
Тадқиқот мавзу танлаш	Ўқувчи ўқув тадқиқотини амалга оширишнинг турли ёъналишлари ва шакллари билан танишади. Энг истиқболли ва қизиқарли мавзуни танлаш имконияти мавжуд	Синф дарси

Мақсад ва вазифаларни белгилаш	Ўқитувчининг назорати остида ўқувчи ўрганиш мақсадини белгилайди. Унга асосланиб, вазифалар белгиланади, уларнинг бажарилиши мақсадга эришишга ёрдам беради.	Синф дарси / Синфдан ташқари
Ахборот излаш	Ўқувчи ўқитувчи раҳбарлигида тадқиқотни амалга ошириш учун зарур бўлган маълумот манбаларини танлайди, ижтимоий шерикларни қидиради.	Синф дарси / Синфдан ташқари
"Маҳсулот" яратиш	Ўқувчи тадқиқот матнини ёзади ва тақдимот яратади, ҳар бир босқичда натижаларни раҳбар билан мувофиқлаштиради.	Синфдан ташқари
Натижалар тақдими	Ўқувчи натижаларни "Меҳнат ва ҳарбий шон-шараф музейи" қошида ташкил этилган "Қидирув" қўшимча таълим бирлашмаси ишининг бир қисми сифатида тақдим этади. Кейинчалик, тадқиқот мақоласи тарих дарсларида кенгроқ аудиторияга тақдим этилади. Ҳар бир босқичда ўқувчи танқидни тинглайди ва ишда аниқланган камчиликларни таҳлил қилади.	Синф дарси / Синфдан ташқари
Тадқиқотни тузатиш	Мулоҳаза асосида ўқувчи ўқитувчи иштирокида аниқланган камчиликларни тузатади, ўрганиш чегараларини кенгайтиради ёки торайтиради, олинган натижаларни кўриб чиқади.	Синфдан ташқари
Материалларни нашр этиш	Ўқувчи ўз ишининг якуний натижаларини шаҳар, минтақа миқёсидаги танловларда тақдим этади.	Синфдан ташқари

Хулоса. Мактаб музейи коллекциясини ўқувчиларнинг илмий-тадқиқот фаолиятига мунтазам равишда жалб қилиш учун зарур шарт-шароитларни яратиши лозим. Музейнинг мактаб ичидаги ва мактабдан ташқари маданият ва таълим бирлашмалари билан ўзаро ҳамкорлигини ташкил этиш ўқувчиларни кенг ижтимоий ҳаётга жалб қилиш имконини беради.

Мактаб тарихий музейи иши орқали ўқувчиларнинг илмий-тадқиқот фаолиятини амалга ошириш жуда истиқболли педагогик ташаббус бўлиб кўринади ва таълим ташкилотлари амалиётида жорий этиш учун тавсия этилиши мумкин.

Адабиётлар/ Литература/ References:

1. Тошпўлатов Т., Гаффоров Я. Тарих ўқитиш методикаси.(бакалавриат йўналишидаги ўқувчилар учун ўқув қўлланма). – Тошкент: ЎЗМУ - Университет, 2002.
2. Сафарова З.С. Иккинчи жаҳон уруши йилларида ўзбекистон маданияти 07.00.01 – Ўзбекистон тарихи тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси автореферати Самарқанд – 2020
3. Эгамбердиева Н.М. Маданий–инсонпарварлик ёндашув асосида ўқувчиларни шахсий ҳамда касбий ижтимоийлаштириш назарияси ва амалиёти. пед.ф.докт. ... дисс.авт. –Тошкент: 2010, – 168 б.
4. Алексеева Л.В. О современных технологиях и методах обучения в школьном историческом образовании // Актуальные проблемы гуманитарных наук:

- Материалы регион. науч.-практич. конф. Нижневартовск: Изд-во НВГУ, 2019. С. 75–77.
5. Букреева И.А., Евченко Н.А. Проектная деятельность школьников как один из методов формирования ключевых компетенций // Молодой ученый. 2012. № 8. С. 309–312.
 6. Bozorova N.M, Tarix darslarida ikkinchi jahon urushiga oid mahalliy manbalardan foydalanishning uslubiy xususiyatlari. Zamonaviy taъlim / Современное образование. 2022, 6 (115). ISSUE_6_9. 61-69 бетлар.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 6 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).